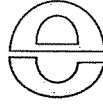

144683

**İSLÂMÎ İLİMLERDE
METODOLOJİ/USÛL
MES'ELESİ
II**

Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantıları, 6-11

ENSAR NEŞRİYAT
Ticaret Anonim Şirketi

© Tebliğlerin muhteva ve dil bakımından sorumluluğu tebliğ sahiplerine,
te'lif hakları İSAV'a, her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN : 975-6794-55-0

İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI
Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 46
Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantılar Dizisi: 1

Kitabın Adı

İslami İlimlerde Metodoloji / Usul Mes'elesi - II

Yayına Hazırlayan

Dr. İsmail KURT

Seyit Ali TÜZ

Kapak Tasarım

Nüans Ajans

Baskı

Kahraman Ofset Ltd. Şti.

1. Basım

Eylül 2005

İsteme Adresi

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Süleymaniye Cad. No: 13 Süleymaniye / İstanbul

Tel : (0212) 513 43 41 Faks : (0212) 522 46 02

www.ensarneyriyat.com.tr

TEBLİĞLER

I

ALTERNATİF HADİS METODOLOJİSİ

Prof. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU

A. Ü. İlahiyat Fakültesi

Genel Mülahazalar

Bu eserde sergilenen fikirlerin nereden gelip nereye gittiğini gö(ste)rebilmek için dikkat çekilmesi gereken birtakım hususlar vardır ki, bunlar;

1. Bu eser, mücerred akademik amaçlarla yapılan bir çalışma olmaktan ziyade, İslâm'ın ve İslâm Dünyasının varoluş mücadelesinin ve bu mücadelenin önemli bir parçası olan entelektüel krizin aşılması gerektiğinin farkında olan bir müslüman bilincin ürünüdür.

2. Bu çalışma Hadis ve Sünnet ile ilgili problemlerin, İslâm düşüncesinin hemen her alanıyla doğrudan ilgili olduğu yönündeki güçlü bir kanaatten yola çıkmış ve Hadis/Sünnet konusunu en geniş perspektiften ele almayı hedeflemiştir.

3. İslâmî ilimler alanında metodolojilerin belirleyici olduğu düşüncesinden hareketle de, metodoloji konularına ön planda yer verilmesi gerektiği varsayımından yola çıkmıştır. Bu amaçladır ki, bugüne kadarki gelişimi içerisinde İslâmî ilimler alanında görülen ve metodolojik sayılabilecek bütün yaklaşımların kapsamlı ve eleştirel bir değerlendirme süzgecinden geçirilmesini makro hedef olarak kabul eder.

Bu genel hedef içerisinde Usûl-i Fıkh, Usûl-i Hadis (Ulûm-i Hadis), Usûl-i Tefsir (Ulûmu'l-Kur'ân) ve benzeri çabaların başlangıçtan günümüze gözden geçirilmesini ve bu gün bizim için hala geçerli/yararlı olan unsurların tespitini öngörür. Ancak bu genel hedefe, söz konusu metodolojik çabaların, tek bir metodoloji altında bütünleştirip/birleştirilmesi ile ulaşılmış olacaktır. İslâmî ilimler alanındaki metodolojik çabaların genelde dini nassların (âyet, hadis) sübüt ve delaleti ile ilgili olmasından dolayı, bu ortak paydayı göz önünde bulunduran tek

bir “Dini nasslardan hüküm çıkarma metodolojisi” geliştirmenin mümkün olduğu kanaatinden yola çıkar.

4. Bu makro hedefin mikro ölçekteki bir parçası olarak Hadis/Sünnet’in problemleri a) kavram b) konum c) mahiyet d) malzeme e) anlama f) yorumlama g) sistemleştirme h) eğitim-öğretim başlıkları adı altında ele alınmak üzere bir proje haline getirilmiştir. Bu projenin a, b ve c basamakları *İslâm Düşüncesinde Sünnet -Eleştirel Bir Yaklaşım* adlı çalışmamızda ele alınmış bulunmaktadır Sünnet, Hadis, Siyer ve Şemâil alanlarının en yaygın ve popüler kaynağı olan rivayetlerin hangi esaslar dâhilinde ele alınması gerektiği sorusuna tekabül eden d) malzeme, basamağının ise önce *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi* adlı yayınlanmış ikinci kitabımızda bir bütün olarak ele alınması düşünülmüş ve *Alternatif Hadis Metodolojisi (AHM)* ikinci kitabın bir bölümü olarak tasarlanmış ise de, hepsi bir arada çok fazla hacimli olacağından *Alternatif Hadis Metodolojisi* üçüncü kitap olarak ayrıca yayınlanmıştır. Adında da anlaşıldığı gibi bu eser, bugüne kadar egemen olan Klâsik Hadis Usûlü’ne bir alternatif olarak kurgulanmış; *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi* adlı ikinci kitapta ise, Klâsik Hadis Usûlünün eleştirel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Ancak 2. ve 3. kitapların birbirini tamamladıklarını ve bu sebeple bir arada değerlendirilmesinin uygun olacağını burada hatırlatmak gerekir.

Bu genel mülahazaların ışığında şimdi *Alternatif Hadis Metodolojisi* ile ilgili açıklamalara geçebiliriz:

Eserin temel özellikleri ile başlamak gerekirse, şu hususlara dikkat çekilmesi yerinde olacaktır;

1. *Alternatif Hadis Metodolojisi*, her türlü rivayet bilgisi, özellikle de Hadis rivayetleri alanında bugüne kadar vurgulanan egemen hadis usûlünün -ki Şafiî-Ehl-i Hadis çizgisinde oluşmuş bir “isnad usûlü”nden ibarettir- yol açtığı olumsuzlukların devamına bir son vermek amacıyla, önce geçmişle hesaplaşmayı, sonra da gelecek için bir yol çizmeyi amaçlayan pratik bir usûl olma iddiasındadır.

2. Bu iddiasının tabîî bir sonucu olarak, bugüne kadar Hadis usûlü alanında yazılmış klâsik/modern, eski/yeni bütün çalışmaları değerlendirmeye almış olup, beşer gücü nispetinde, kapsayıcı olma bakımından hiçbir önemli çalışmayı ihmal etmemeye azami itina göstermiştir. (Ancak incelenen bütün eserlerin dökümü yapılarak bibliyografyaya yansıtılmamıştır.) Bu bakış açısı eserin basımından sonra da sürdürülmüş o-

lup, daha detaylı çalışmalar Y. Lisans ve doktora tezleri şeklinde yönlendirilerek sürdürülmektedir.

Meselâ, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadisteki Dayanakları* konulu Ahmet Yıldırım'a ait doktora tezinde Tasavvuf ehlinin Hadis anlayışı ortaya konmaya çalışılmış; Hüseyin Hansu'ya ait *Mu'tezile ve Hadis* adlı doktora tezinde *Mu'tezilenin*; Hüseyin Güleç'in *Şafî Fıkah Usûlcülerinin Hadis Anlayışı* adlı doktora tezinde Şafî usûlcülerin, Ramazan Özmen'in *Hanbelî Fıkah Usûlcülerinin Hadis Anlayışı* adlı doktora tezinde Hanbelî Usûlcülerin ve Kadir Demirci'nin *Zeydî Fıkah Usûlcülerinin Hadis Anlayışı* konulu doktora tezinde Zeydî usûlcülerin hadis anlayışları tespiti çalışılmıştır. Ayrıca İbadiler'in ve Şia'nın hadis anlayışlarının tespitine yönelik tez konuları hazır olup, öğrencileri beklemektedir. Ehl-i Sünnet Kelamcılarının hadis anlayışları ile Siyer - İslâm tarihçilerinin metotları da ileride ele alınacaktır.

Öte yandan *Alternatif Hadis Metodolojisi*'nin önemli bir unsurunu oluşturan metin tenkidi alanında da benzer bir yol izlenerek, daha önce üzerinde yazılıp çizilmiş olan genel anlamda Hadiste Metin tenkidi ve Hadislerin Kur'ân'a arzı gibi konular hariç tutularak, meselâ Hadislerin Bilimsel Verilere aykırılığı şeklindeki metin tenkidi ilkesi Osman Oruçhan tarafından doktora tezi olarak ele alınmaktadır. Keza tarihi gerçeklere aykırılık ilkesi üzerinde Samsun'da yapılan bir doktora tezi de bizim için bir katkı teşkil edebilecektir.

İslâm Dünyasında ve bizde çok tartışılan kadın aleyhtarı rivayetlerle ilgili olarak Hidayet Şefkatli Tuksal'ın *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri* başlığıyla yayımlanan doktora tezi de burada zikredilebilir. Daha önce danışmanlık yaptığımız doktora ve yüksek lisans tezleri de bu proje dâhilinde düşünülmüştür.

Meselâ, Sabri Kızılkaya'nın *Cerh ve Ta'dil'de Mezhep Taassubu* konulu yüksek lisan tezi ile Salih Özer'in *İbn Teymiyye'nin Minhacu's-Sunne Kapsamında Rivayetleri Kabul ve Red Kriterleri* konulu doktora tezi burada örnek verilebilir. Bu proje dâhilinde danışmanlığını üstlendiğimiz yüksek lisans ve doktora tezlerinin listesi ekte sunulmuştur. En iyi şekilde yetişmeleri için bütün gayretlerin gösterildiği ve şimdi bir kısmı öğretim üyesi olan yüksek lisans ve doktora öğrencilerimizin, gelecekteki akademik kariyerleri esnasında yapacakları ve yaptıracakları çalışmalarında bu projeye önemli katkılar sağlayacağına olan inancımız sonsuzdur.

Alternatif Hadis Metodolojisi statik olmayıp dinamik bir yapı olarak düşünüldüğünden, gelecekteki bütün bilimsel gelişmelerin ileride bu usûle yansıtılacağını da burada vurgulamak yerinde olacaktır.

3. Günümüz İslâm dünyasının problemlerini ve İslâm entelektüel geleneğini bir “bütün” olarak algıladığı için *AHM* mezhebî ve bölgesel bir metodoloji olarak değil mezhepler üstü -veya mezhepler arası- ve İslâm dünyasının tamamına hitap eden bir usûl olarak tasarlanmıştır. Böyle olunca da, Ehl-i Hadis dışında kalan Ehl-i Sünnet ekollerinden Usûl-ı Fıkıh gelenekleri (Hanefî, Mâlikî, Şafîî, Hanbelî), Kelamcılar ve Siyer -İslâm tarihi ekollerinden; aslında rahatlıkla Ehl-i Sünnet’e dâhil edebilecek olan *Mu‘tezile* ve *Zeydiyye* -hatta İbadiyye- geleneklerinden mümkün merteye istifade etmeye çalışılmıştır. Tabîîdir ki çağdaş araştırmalardan yararlanılması da ihmal edilmemiştir. Kısacası *AHM* -en genel anlamda- geleneksel ile modernin bir sentezidir-

4. Klâsik Hadis Usûlünün aksine *AHM*, gerek hadis dışındaki İslâmî disiplinler, gerekse ilgili olabilecek beşerî ve pozitif bilimlerden de yararlanmayı esas alan “disiplinlerarası” bir yaklaşımı esas almaktadır.

5. *AHM*, metodik şüpheden, tenkit zihniyetinden ve eleştirel akıldan yanadır.

6. *AHM*, sürekli içtihadı esas aldığı için değişime açık ve dinamik bir yapıda düşünülmüştür.

7. Klâsik Hadis Usûlünden ayrıldığı önemli noktalardan birisini *AHM*’nin -usûl-i fıkıhçılara tâbi olarak-rivayetlerin bilgi teorisi açısından ne değer ifade ettiği konusuna verdiği fevkalade önem oluşturmaktadır. Verilen bu önem ise, geçmişte ve günümüzde rivayetlerden kaynaklanan hataların ve olumsuzlukların, keza geçmişte ve günümüzde rivayetler etrafında gerçekleşen sert ve sonuçsuz tartışmaların, hatta sürüşme ve ithamların, rivayetler karşısında takınılan epistemolojik tutumların farklılığından kaynaklandığının görülmüş olmasından dolayıdır. (1. Bölüm)

8. En az hadislerin bilgi teorisi açısından değeri meselesi kadar önemli olan kaynak meselesine metodolojinin temel konuları arasında yer veren *AHM*, bu surette bir kaynak bilinci, kaynak eleştirisi ve nihayet bir kaynak metodolojisi oluşturulması yönünde önemli bir adım attığına inanmaktadır (2. Bölüm).

9. Bir disiplin açısından kavramların ne kadar önemli olduğu ma-lum bir husustur. Bu bakımdan, Klâsik Hadis Usûlünde kullanılan kav-

ramların -tamamı değil- bir kısmı yeniden ele alınarak yeni bir içerik kazandırılmış, ayrıca kenarda köşede kalan bazı konular önemine binaen ön plana çıkarılmıştır. (3. Bölüm)

10. Rivayetlerin sağlamını çürüğünden ayırmak amacıyla uygulanacak olan tekniklere ayrılan bölümde, bugün isnad tedkiki ve tenkidinin nasıl yapılacağı, bu yönde adımların ne yönde atılması gerektiği ele alınmış; metinle ilgili olarak da metin tedkiki ve tenkidi konusunda atılması gereken adımlara işaret edilmiş, örneklerle zenginleştirilmiştir. (4. Bölüm)

11. Bir teori -teorik olarak- ne kadar mükemmel görünürse görünsün; onun değerini asıl belirleyecek olan uygulanabilirlik düzeyidir: bir başka ifadeyle işe yarayıp yaramadığıdır. Bu bakımdan biz de, teklif ettiğimiz *AHM*'nin uygulanmada ne ölçüde başarılı ve verimli olacağı sorusuna da cevap sunabilmek için, muhtemel gelişmeler ve beklentilere ilişkin bir bölüm oluşturmanın isabetli olacağını düşündük. Bu bölümde özetle, *AHM* paralelinde -en azından onun temsil ettiği zihniyet ışığında- yapılmış olan bir takım bilisel araştırmalar, teklif ettiğimiz yöntemin umulandan da etkili ve verimli olabileceğini gösteren birer ipucu/delil olarak sunulmuştur.

Gerçekten de kendimizi bu konuda oldukça şanslı sayıyoruz; zira *AHM*'nin temsil ettiği zihniyet ve metot uyarınca veya paralelinde yapılacak uygulamanın ne kadar başarılı sonuçlar verebileceğine dair örneklerin tahminimizden de fazla olduğu ortaya çıkmış ve bu durum bizi son derece sevindirmiştir. Bu bölüm bizi, İslâm dünyasının her tarafına *AHM*'nin temsil ettiği zihniyet ve metodun yaygınlaşmasının, son derece olumlu sonuçlara ve gelişmelere yol açabileceği konusunda fevkalade umutlandırmıştır. (5. Bölüm)

12. XXI. yüzyılda yaşadığımızın ve İslâm üzerine söz söyleyenlerin sadece müslümanlardan ibaret olmadığını bilinciyle, İslâm dünyası dışında -özellikle de Batı'da- *AHM*'nin konusuna dâhil edilebilecek araştırmalar ve vardıkları sonuçlar konusunda özet bir bilgi vermenin -en azından bu alandaki gelişmelere dair okuyucuların meraklarını gidermek için- yararlı olabileceği düşünülmüş ve oryantalistlerin bu alanda sergiledikleri yaklaşımlar ve uyguladıkları yöntemlere dair tanıtıcı bilgiler bu son bölümde sunulmuştur. Bu surette -olabildiğince- çağımızda *AHM*'nin konusuyla ilgili bütün gelişmelerden okuyucunun haberdar edilmesi amaçlanmıştır. Bütün bunları gerçekleştirirken *AHM* şu iki noktayı daima göz önünde bulundurmaya ihmal etmemiştir:

1. *AHM* bütünleştirilmiş (entegre) bir İslâmî metodoloji oluşturma yönünde olumlu bir adım olarak değerlendirilse bile, bu İslâm düşüncesinin bütün problemlerinin halli yolunda her şeyin yapıldığı anlamına gelmez, ama çok şey yapıldığı anlamına gelebilir.

2. *AHM* zihniyet ve metot alanında Klâsik Hadis Usûlünden bir kopma gibi görünse de, aslında o, Klâsik Hadis Usûlünü –daha doğrusu isnad usûlünü– de içeren ve isnad tedkiki ve tenkidi ile metin tedkiki ve tenkidini bir arada uygulayan Re'y ehli geleneğinin (Hanefîler, *Mu'tezile*, Zeydiyye, Mâlikîler), hatta onların ataları olan Hz. Ömer, Aişe, Ali ve İbn Mes'ûd gibi eleştirel zihniyet taraftarı fakih sahabelerin kaybolmak üzere olan çizgilerinin XXI. yüzyılda modern bir formda yeniden canlandırılması, üretilmesi olarak da nitelendirilebilir. Ama bu yeni form'un, İslâm geleneğinin tamamından ve çağdaş birikimimizden de beslendiğini unutmamak kaydıyla.

Ve nihayet şunu da ifade edelim ki, *AHM* daha ziyade müstakbel sahiplerine ithaf edilmiş bir çalışmadır, bu çalışmada teklif edilen zihniyet ve metodun İslâm dünyasında filizlenip filizlenmeyeceğini zaman gösterecektir.

BİTEN TEZ DANIŞMANLIĞI		
Biten Yüksek Lisans Danışmanlığı Tezleri		
1	Sami Şahin	Hz. Peygambere Mahsus Fiiller
2	Hacı Musa Bağcı	Hadislere Göre Kader Problemi
3	Bahattin Akbaş	Hadislere Göre Şafaat
4	İlyas Canikli	Hadislerde Yöneticilere İtaatin Sınırları
5	Mehmet Bilen	İmam Hatiblerin Sünnet/Hadis Anlayışları üzerine Deneysel Bir Araştırma
6	Osman Oruçhan	Hadis Külliyyâtında Yaratılış ve Başlangıç
7	Selahaddin Basançebi	İslâm'da Kadın-Erkek İlişkileri
8	Sabri Kızılkaya	Cerh ve Ta'dilde Mezhep Taassubu
9	Abdulkadir Aykan	Hadis Uydurma Sebeplerinden İrkçılık ve Türklerle İlgili Rivayetlerin Tedkiki
10	Hasan İbik	Fakirlik ve Zenginlikle İlgili Hadislerin Hadis Tekniği Açısından Değerlendirilmesi
11	Haydar Güngör	Hadis Öğretilerinde Giyim
12	Recep Yılmaz	Din Görevlilerinin Hadis Birikim Seviyeleri Üzerine Tecrübî bir Araştırma
13	Salis Özer	Hadis Literatüründe Mübarek Zaman Kutsal An Kavramı
14	Medet Coşkun	Sünnetin Kur'ân'ı Neshi Meselesi
15	Üzeyir Yıldırım	Hz. Peygamberin Hadislerinde Sihir ve Sihrin Mahiyeti
16	M. Ali Durmuş	Mehdi Hadislerinin Tenkidi
17	Yunus Yazıcı	"Varise Vasiyet Yoktur" Hadisinin İncelenmesi
18	Emine Eravcı	Hadisler Işığında Kadının Erkeğe İtaati Meselesi
19	Ahmet Molu	Miraç Hadislerinin Hadis Bilimi Açısından Değerlendirilmesi
20	Ayhan Baştürk	Ehl-i Hadisin Akıl, Kıyas ve Re'ye Bakışı
21	Gülnihal Yahşımıradoğ	Türkmenistan'da Hadis Kültürü

Biten Doktora Danışmanlığı Tezleri		
22	Salih Ozer	Ibn Teymiyye'nin <i>Minhâcî's-sünne</i> Kapsamında Rivayetleri Kabul ve Red Kriterleri
23	Hidayet Tuksal	Kadın Aleyhtarı Rivayetlerde Ataerkil Geleceğin Etkileri
24	Ahmet Yıldırım	Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadisteki Dayanakları
25	Mehmet Gormez	Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu
26	Hacı Musa Bağcı	Hz .Peygamberin Beşerî Yönü
27	Hiiseyin Hansu	Mutezile'nin Hadis Anlayışı
28	Kadir Gurler	Ehl-i Hadisin Düşünce Yapısı
29	Nevzat Tartı	Sünnetin Evrensel ve Yerel Boyutu
30	Hiiseyin Güleç	Şafîî Fıkıh Usûlünde Hadis Anlayışı

DEVAM ETMEKTE OLAN DOKTORA TEZ DANIŞMANLIKLARI		
1	M. Ali Kulat	Kudsî Hadisler
2	Bahattin Akbaş	Tahavi'nin “Şerhu Muşkili'l-Âsâr”ı ve Hadis Tenkitçiliği
3	Uzeyir Yıldırım	Dini Kültürün Oluşumunda Tergîb ve Terhîb Literatürünün Rolü
4	İlyas Canikli	Hilafet Kavramıyla İlgili Hadislerin Tetkiki
5	Musa Erkaya	İbn Mace'nin Hadis Kültüründeki Yeri
6	Osman Oruçhan	İbn-i Hacer'in Buhârî'ye Yoneltilen İtirazlara Cevapları
7	Kadir Demirci	Hadiste Metin Tenkidi flkesi Olarak Bilime Aykırılık
8	Haice Dulber	İbn-i Kutevbe'nin Hadisçiliği
9	Ramazan Ozmen	Hanbelî Mezhebinin Hadis Metodolojisi
10	Muammer Bayraktutar	imam Şafîî'de Lafızcılık (Literalizm)
11	Yusuf Suiçmez	Hadislerde Ref Meselesi
12	Arif Ulu	Tâbîînin Sünnet Anlayışı